

Mokiniai apie viešojo kalbėjimo įskaitų kalbų prekybą

Pagal dabartinės pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas mokiniai, baigę pagrindinio ir, savaime suprantama, vidurinio ugdymo kursą, turi mokėti pasakyti viešąją kalbą. „*Viešasis kalbėjimas (viešojo kalba)* – iš anksto parengtas monologas tam tikra tema, skirtas klausytojų grupei (po viešosios kalbos gali būti atsakoma į klausimus arba trumpai diskutuojama)“, – rašoma Lietuvių gimtosios kalbos pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo programoje. Kaip mokiniams pavyko išmokti sakyti viešąsias kalbas, tikrinama per viešojo kalbėjimo įskaitą. Kiekvieną pavasarį tokią įskaitą laiko dešimtokai ir dvyliktokai (gimnazijose tai antrų ir ketvirtų klasių mokiniai).

Iki šiol įskaitos temų formuluotės būdavo viešai skelbiamos porą mėnesių iki įskaitų pradžios. Matyt, programų rengėjų tikėtasi, kad kūrybingas mokinys, padedamas mokytojo, per du mėnesius parengs originalią, turiningą kalbą, rodančią ir asmenybės brandą, ir gerus kalbos vartojimo įgūdžius. Deja, laikui bėgant atsiskleidė, kad tokia tvarka turi trūkumų – vieni mokiniai įskaitai rengiasi savarankiškai ir sąžiningai, kiti ieško, kur galima nusipirkti iš anksto parašytą kalbą. Įskaitos kalbų tekstų prekyba¹ spėjo virsti sezoniniu reiškiniu. Vos paskelbus temų formuluotės, vasario–kovo mėnesiais internete akivaizdžiai pagausėja kalbų pardavėjų skelbimų, o žiniasklaidoje atgyja svarstymai, ar toks verslas teisėtas ir ko verta parduodamų kalbų kokybė.

Norint geriau suvokti viešojo kalbėjimo įskaitų tvarkos ypatumus ir sužinoti mokinių nuomonę apie šią įskaitą, 2015 m. pavasarį surengta anoniminė 10–12 klasių mokinių apklausa. Ją sumanė Lietuvių kalbos draugija, o atlikti padėjo visas būrys tal-kininkų, pirmiausia – LEU Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros darbuotojų. Vertingų patarimų dėl anketos sudarymo ir apklausos organizavimo pateikė Andrius Norkus (Šiauliai) ir Lina Murinienė (Vilnius), duomenis apdoroti ir rezultatus apibendrinti padėjo Kamilė Guogytė (Vilnius). Apklausa nebūtų pavykusi be LKD skyrių vadovų pagalbos, geranoriškos mokytojų, dėstytojų ir savivaldybių darbuotojų talkos. Ir, žinoma, labiausiai ačiū mokiniams, sutikusiems atsakyti į anketos klausimus.

Šia apklausa norėta atskleisti keletą dalykų: 1) Kas padeda mokiniams rengtis kalbėjimo įskaitai? 2) Kaip jie vertina galimybę nusipirkti iš anksto parengtą kalbą? 3) Kokia mokinių nuomonė apie kalbų prekybos verslą? 4) Ar jie linkę naudotis internetinės kalbų prekybos galimybėmis?

Apklausos dalyviai išdalytose anketose turėjo pažymėti, kelintoje klasėje jie mokosi, kokioje gyvenamojoje vietovėje (dideliame mieste, rajono centre, miestelyje, kaime) yra jų mokykla. Nebuvo prašoma nurodyti nei mokyklos, nei vietovės pavadinimo. Mokiniais ir jų mokytojams buvo pažadėta apibendrinant rezultatus taip pat neminėti mokyklų pavadinimų ir nelyginti konkrečių mokyklų atsakymų.

¹ Toliau sutrumpintai vadinama *kalbų prekyba*.

Mokinių prašyta pažymėti, kokių pažymių jems dažniausiai rašo lietuvių kalbos mokytojai. Taip pat norėta sužinoti, kas padeda rengtis lietuvių kalbos viešojo kalbėjimo įskaitai (reikėjo pažymėti visus galimus atsakymus iš pateikiamų variantų: *Mokytojas mokykloje / Korepetitorius po pamokų / Tėvai, šeimos nariai, giminės / Bibliotekininkai / Kiti mokiniai / Ieškau potemių² pavyzdžių internete / Ieškau medžiagos internete*).

Aiškintasi, ar plačiai tarp mokinių yra pasklidusi informacija apie internetinę kalbų prekybą: *Ar teko girdėti apie interneto svetaines, kuriose galima nusipirkti potemę? (Pažymėkite vieną atsakymą.): Nieko apie jas negirdėjau / Teko girdėti, bet jose nesilankiau / Lankiausi tokiose svetainėse keletą kartų / Dažnai lankiausi tokiose svetainėse.*

Norint sužinoti, ką mokiniai mano apie kalbų prekybos teisėtumą, pateikti du klausimai: 5. *Kaip Jums atrodo, ar nusipirkus potemę galima sėkmingai išlaikyti įskaitą? (Pažymėkite vieną atsakymą.): Galima, nes potemes parduoda specialistai / Negalima, nes mokytojai supras, kad potemę rašiau ne aš / Neturiu nuomonės; 6. *Kaip manote, ar prekyba potemėmis yra legalus verslas? (Pažymėkite vieną atsakymą.): Legalus (kas kaip sugeba, taip užsidirba) / Nelegalus (mokiniai turi dirbti savarankiškai) / Neturiu nuomonės.**

Apklausta 2717 mokinių, lankančių mokyklas lietuvių dėstomąja kalba. Anketos platintos didžiuosiuose miestuose, rajonų centruose, miesteliuose (Jėniškio, Jurbarko, Kretingos, Rasėinių, Rietavo, Švenčionių, Trakų, Ukmergės, Zarasų rajonuose, Pānevėžio mieste ir rajone, Kaunė, Klaipėdoje, Šiauliuosė, Vilniuje). Apklausta maždaug po lygiai mokinių, lankančių miestų, rajonų centrų ir mažesnių gyvenviečių mokyklas:

Miestų mokyklų mokiniai	32 proc.
Rajonų centrų mokyklų mokiniai	36 proc.
Miestelių mokyklų mokiniai	27 proc.
Kaimų mokyklų mokiniai	5 proc.

Labiausiai domėtasi mokiniais, kuriems ši pavasarį teko rengtis įskaitai, t. y. 10 ir 12 kl. mokiniais, bet neatsakyta ir 11 kl. mokinių atsakymų:

10 kl.	989
11 kl.	611
12 kl.	915
Iš viso	2515
Klasėmis nesuskirstytos vieno rajono anketos ³	202
Iš viso	2717

² Klausimuose vartotas mokiniams gerai suprantamas viešosios kalbos pavadinimas *potemė*.

³ Šių mokinių atsakymai pateko tik į apibendrintus visų apklausos dalyvių atsakymų skaičiavimus, o į atskirų klasių mokinių atsakymų skaičiavimus jie neįtraukti.

Apklausos duomenis galima nagrinėti įvairiai – lyginti didžiųjų miestų ir kitų vietovių mokinių atsakymus, ieškoti ryšių tarp gaunamų pažymių ir požiūrio į galimybę nusipirkti parašytą kalbą ir kt. Analizę reikėtų pradėti nuo kláusimų, dėl kurių iš esmės ir buvo surengta ši apklausa: ar nusipirkus kalbą galima sėkmingai išlaikyti įskaitą ir ar kalbų prekyba yra legalus verslas. Apibendrinti visų apklaustos dalyvių atsakymai į šiuos klausimus atrodo taip:

Ar nusipirkus kalbą galima sėkmingai išlaikyti įskaitą?

Galima	40 proc.
Negalima	26 proc.
Neturi nuomonės	34 proc.

Ar kalbų prekyba yra legalus verslas?

Legalus	40 proc.
Nelegalus	42 proc.
Neturi nuomonės	18 proc.

Kol kas nesvarstydami, ar 40 proc. yra daug ar mažai, pažvelkime į atskirų klasių mokinių atsakymus, iškalbingesnius už apibendrintą visų mokinių nuomonę. Čia nesunku pastebėti dėsninę: kuo mokiniai vyresni, tuo daugiau tarp jų atsiranda palankiai vertinančių kalbų prekybą, o labiausiai šio verslo paslaugomis linkę naudotis ir jį pateisinti dvyliktokai.

KAIP KINTA MOKINIŲ NUOMONĖ APIE KALBŲ PREKYBOS NAUDĄ IR LEGALUMĄ?

Ar nusipirkus kalbą galima sėkmingai išlaikyti įskaitą? – TAIP.

10 kl.	34 proc.
11 kl.	36 proc.
12 kl.	46 proc.

Ar kalbų prekyba yra legalus verslas? – TAIP.

10 kl.	35 proc.
11 kl.	40 proc.
12 kl.	45 proc.

Atsižvelgiant į amžių dėsninę kinta ir domėjimasis internetine kalbų prekyba. Nieko negirdėjusių apie kalbų pardavėjų svetaines tarp dešimtokų yra 7 proc., o tarp dvyliktokų – tik 4 proc. Beveik trečdalis apklaustų dvyliktokų – aktyvūs tokių svetainių lankytojai: kartais jose apsilanko 23 proc., dažnai – 6 proc. mokinių.

KAIP KINTA KALBŲ PARDAVĖJŲ SVETAINĖSE BESILANKANČIŲ MOKINIŲ SKAIČIUS?

Kartais apsilanko

10 kl.	13 proc.
11 kl.	15 proc.
12 kl.	23 proc.

Dažnai apsilanko

10 kl.	3 proc.
11 kl.	1 proc.
12 kl.	6 proc.

Atliekant apklausą buvo prašoma tik žymėti atsakymus, niekas nereikalavo komentuoti pasirinktų atsakymo variantų ar kaip nors kitaip raštu reikšti savo nuomonę. Bet mokiniai, nors ir neprašomi, komentavo ir klausimus, ir atsakymus. Štai pora prierasų prie atsakymo „Taip“ į klausimą, ar kalbų prekyba yra legalus verslas: *Tai legalus verslas, jei sumoka visus mokesčius; Nėra įstatymų, draudžiančių tokią veiklą.* Atsakant į klausimą, ar nusipirkus kalbą galima sėkmingai išlaikyti įskaitą, priduriama: *Pats pirkau; Pirkau gatava* (be nosinės, nors pagal gaunamus pažymius, jei atsakyta sąžiningai, šis mokinytų tokių klaidų neturėtų daryti); *Jos būna žemo lygio; Išlaikyti galima, jei pakoreguoji pagal savo poreikius, nuomonę* (kalbų prekybą šių komentarų autoriai laiko nelegaliu verslu). Kai kuriems pritrūko atsakymo variantų kalbant apie tai, kas padeda rengtis viešojo kalbėjimo įskaitai. Jie piešė dar vieną kvadratėlį papildomam atsakymo variantui ir rašė: *Padėjo paskaita; Rengiausi pats; Mokausi savarankiškai.*

Daugiausia mokinių, palankiai vertinančių kalbų prekybą ir besidominčių jos galimybėmis, rasta tarp dvyliktokų, todėl įdomu pažiūrėti, kas būdinga dvyliktokų atsakymams. Įsipareigojus nelyginti konkrečių mokyklų atsakymų, galima tik apibendrintai kalbėti apie didžiųjų miestų ir kitų gyvenamųjų vietovių mokinių atsakymus. Nors skirtumas ir nedidelis, matyti, kad pirktomis kalbomis labiau pasitiki ir kalbų prekybą palankiau vertina rajonų mokyklų dvyliktokai.

AR NUSIPIRKUS KALBĄ GALIMA SĖKMINGAI IŠLAIKYTI ĮSKAITĄ? – TAIP.**Miestų mokyklų dvyliktokai**

Galima	43 proc.
Negalima	36 proc.
Neturi nuomonės	21 proc.

Rajonų mokyklų dvyliktokai

Galima	48 proc.
Negalima	31 proc.
Neturi nuomonės	21 proc.

AR KALBŲ PREKYBA YRA LEGALUS VERSLAS? – TAIP.**Miestų mokyklų dvyliktokai**

Legalus	43 proc.
Nelegalus	42 proc.
Neturi nuomonės	15 proc.

Rajonų mokyklų dvyliktokai

Legalus	46 proc.
Nelegalus	39 proc.
Neturi nuomonės	15 proc.

Atskirai panagrinėtos anketos tų 45 proc. dvyliktokų (407 mokinių), kurie į klausimą, ar kalbų prekyba yra legalus verslas, atsakė „Taip“. Kaip ir buvo galima numanyti, tarp šių dvyliktokų pirmūnų nedaug.

Kokius pažymius Jums rašo lietuvių kalbos mokytojai?

10–9	12 proc.
8–7	32 proc.
6–5	42 proc.
5–4	14 proc.

Šios anketų grupės analizė patvirtino ir kitą hipotezę – tarp mokinių, laikančių kalbų prekybą legaliu verslu, yra ir daugiausia kalbų pardavėjų svetainių lankytojų.

Ką žinote apie kalbų pardavėjų svetaines?

Nieko negirdėjo	5 proc.
Girdėjo, nesilankė	53 proc.
Kartais lankosi	31 proc.
Dažnai lankosi	11 proc.

Įdomūs šių dvyliktokų atsakymo į dar vieną klausimą rezultatai. Nors šie mokiniai laiko kalbų prekybą legaliu verslu ir dažniau negu kiti lankosi kalbų pardavėjų svetainėse, toli gražu ne visi yra įsitikinę, kad nusipirkę kalbą sėkmingai išlaikys įskaitą.

Ar nusipirkus kalbą galima sėkmingai išlaikyti įskaitą?

Galima	60 proc.
Negalima	29 proc.
Neturi nuomonės	11 proc.

Kalbant apie šią dvyliktokų grupę – mokinius, laikančius kalbų prekybą legaliu verslu, krinta į akis ir kitas dalykas. Atsakydami į klausimą, kas padeda rengtis kalbėjimo įskaitai, jie pažymėjo palyginti mažai atsakymo variantų „Mokytojai“ – tik 61 proc. Kitaip tariant, 39 proc. šių dvyliktokų rengdamiesi įskaitai su mokytojais nebendradarbiauja. Taigi tarp tų dvyliktokų, kurie laiko kalbų prekybą legaliu verslu, vyrauja gaunantys ne pačius geriausius pažymius, mažiausiai bendradarbiaujantys su mokytojais ir pasikliaujantys paieškomis internete (internetu pagalbos ieško 78 proc. šių mokinių).

Apklausos rezultatai rodo, kad dalis mokinių, besirengiančių viešojo kalbėjimo įskaitai, yra linkę pasinaudoti kalbų pardavėjų paslaugomis. Kuo aukštesnės klasės

mokiniai, tuo tarp jų daugiau besidominčių kalbų prekyba ir laikančių šį verslą legaliu. Apie abejotiną parduodamų kalbų turinio ir raiškos kokybę daug kalbėta ne viena kartą ir ne viena proga, bet nemažos dalies mokinių tos kalbos arba nepasiekia, arba nepaveikia. Daugeliui mokytojų ir ne tik jų akivaizdu, kad kalbų prekybos verslas jau pačiu savo buvimu skatina cinišką požiūrį į lietuvių kalbą kaip į dėstomąjį dalyką, ugdo abejingumą viešojo kalbėjimo kokybei. Bet verslas gyvuoja. Jei mūsų visuomenė ir švietimo darbuotojai pajęgtų tą verslo sistemą išsklibinti, sulauktume keleriopos naudos. Pirmiausia atsirastų daugiau pasitikėjimo. Mokytojų – mokiniams, mokinių – savo mokytojais, o visų drauge – savarankiško darbo prasmingumu. Pasitikėdami vieni kitais ir mokydami savarankiškai dirbti, jau mokyklos suole pratintumėmės gerbti akademinę etiką ir nesivelti į korupciją. Ar rengimasis lietuvių kalbos įskaitai padės ugdyti sąžiningumą, savarankiškumą ir kūrybingumą, ar toliau smukdys lietuvių kalbos prestižą, priklauso nuo daugelio dalykų. Visų pirma – nuo įskaitos organizavimo tvarkos. Šis žinių patikrinimas neturėtų suteikti mokiniams progų sukčiauti, o mokytojams apsimesti, kad to sukčiavimo nepastebi.

P. S. Kol šios apklausos rengėjai skaičiavo mokinių atsakymus, nebuvo ramu ir įskaitos organizatorių, ir lietuvių kalbos mokytojų stovykloje. Liepos–rugpjūčio mėnesiais dūzgė diskusijos internetiniame „Lituanistų avilyje“, vyko ne vienas Švietimo ir mokslo ministerijos, Nacionalinio egzaminų centro, Ugdymo plėtotės centro atstovų ir mokytojų pasitarimas. Rezultatas – spalio 9 d. švietimo ir mokslo ministrės įsakymu buvo patvirtinta atnaujinta Lietuvių kalbos ir literatūros įskaitos programa (žr. *www.nec.lt*). NEC pranešime spaudai skelbiama: „ši programa nuo ankstesnės skiriasi tuo, kad mokiniai su mokytojais patys sudarys savo temas. Jas suformuluoti bus galima ir remiantis Nacionalinio egzaminų centro pavyzdžiais, kurie iki sausio 15 dienos bus pateikiami duomenų perdavimo sistemoje KELTAS. Mokinys, konsultuodamasis su mokytoju, remdamasis įvairiais šaltiniais, rengs temos medžiagą ir kalbos planą, kurį pristatys mokytojui ne vėliau kaip prieš savaitę iki įskaitos. Šis rengimasis kalbai bus vertinamas, mokinio kalbos planas bus pridedamas prie įskaitos vertinimo protokolo.“

Į atnaujintus įskaitos vertinimo kriterijus įtrauktas kalbėjimo natūralumo reikalavimas. Taip pat vertinant pasirengimą įskaitai bus žiūrima, ar mokinys kryptingai rinko medžiagą, ar atsižvelgė į mokytojo pastabas. Atėjęs laikyti įskaitos, mokinys turės ne tik pateikti įskaitos planą, bet ir parodyti rengimosi medžiagą su literatūros sąrašu.

Taigi 2016-ųjų įskaitoje temų bus daug įvairesnių, individualesnių, jos bus skelbiamos uždaroje elektroninėje sistemoje. Bus labiau prižiūrima, kaip mokiniai rengiasi įskaitai, pasitelkiama daugiau kriterijų, padedančių nustatyti, ar mokinys nemėgina

prasmukti su svetimo žmogaus rašyta kalba. Visa tai turėtų apsaugoti lietuvių kalbos ir literatūros įskaitą nuo masinės kalbų prekybos.

Padėtį mėginama keisti. Imtis veiksmų tikrai reikėjo. Kas toliau? Vos paskelbus naująją tvarką pasigirdo abejonių: ji užkirsianti kelią masinei nebrangių kalbų prekybai, bet sudarysianti sąlygas darbuotis brangesnių individualių kalbų kūrėjams. Ar taip ir bus? Paaiškės jau po pusmečio.

Rita Urnėžiūtė